УДК: 330.341:94 (477)
Чумак О.В.[1]
[1]канд. філософ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТАН І ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Українське суспільство і весь світ у 2022 році зіткнулися з потужним викликом – російсько-українською війною, що спричинила безліч негативних явищ, а саме: зруйновану інфраструктуру, суб'єкти великого та малого підприємництва, житлові будинки, освітні заклади. За даними інвесткомпанії Concorde Capital тільки за перші 100 днів повномасштабної війни руйнування промислових підприємств спричинили скорочення потенціалу промислового виробництва на 25–30%, а блокування морських портів Росією знизило експортний потенціал майже на 50% і як наслідок зниження потенціалу внутрішнього споживання на 20–25% [1, с. 16].

«Інноваційний портрет» наших підприємств показало опитування, проведене Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на запит Українського кластерного альянсу у квітні-травні 2023 серед представників близько 560 підприємств у 21 регіоні з 27, переважно з промислових секторів. Питання стосувалися актуальності запровадження інновацій для підприємств під час війни, впливу війни на витрати інноваційних підприємств, потреб промисловості для здійснення інноваційної діяльності.

Безперечно, що інновації необхідні для відновлення економіки України та модернізації промисловості у післявоєнний період. Але виникає питання щодо викликів і проблем з якими зіштовхнеться український уряд, бізнес-середовище, міжнародні донори та вітчизняний фінансовий сектор на момент закінчення війни.

Здійснений аналіз показав, що вже під час війни 42% підприємств скоротили свої витрати на інноваційну діяльність, 73% виробництв потребують спеціальних довгострокових програм підтримки галузі, а 41% – фіскальні стимули для активізації інноваційної діяльності. Цікавим є факт, що серед опитаних підприємств 18% не мали інноваційної діяльності ні до війни, ні під її час. Нею займалися в основному великі за розміром і більш інтернаціоналі-

зовані компанії хімічної, металургійної та машинобудівної галузі, а найменше нею були охоплені будівництво і поліграфічна сфери. На сьогодні, запровадження нових процесів і продуктів є пріоритетом для 38 % великих (особливо у ВПК та машинобудуванні) та 3% мікропідприємств.

Для більшості підприємств (53%) запровадження інновацій, навіть під час активної фази війни, є актуальною різною мірою, з яких 23% вважають цю ідею дуже важливою і це є для них пріоритетом в роботі, правда, не є актуальною ця проблема майже для третини з опитуваних, тобто для 31%, іще 16 % респондентів не можуть дати відповідь на це питання [2].

Дані проведеного дослідження виявили ряд проблем діяльності інноваційно-активних підприємств під час військових дій. Так, повномасштабна війна змусила багато вітчизняних виробників (42%) скоротити витрати на впровадження технологічно нових та / або технічно удосконалених продуктів, виробничих процесів, 38% компаній залишили витрати на інноваційну діяльність на довоєнному рівні, але 19% українських підприємств, і це дуже обнадіює, навіть збільшували витрати на інновації. Найскладніша ситуація з витратами виявилася у виробництві будівельних матеріалів, найкраща – в металургії та обробці металу. Якщо говорити про індекс змін витрат на інноваційну діяльність по регіонах, то додатним він виявився тільки у чотирьох регіонах України (Рівненській – 0,42; Тернопільській – 0,27; Черкаській – 0,19 та Черновецькій – 0,05), найскладнішою виявилася ситуація в Дніпропетровській, Житомирській та Сумській областях. Причини скорочення витрат на інновації в 42% респондентів чисто фінансові – значно зросли ціни на сировину, збільшилися логістичні витрати, й на фоні значного падіння попиту, в умовах браку робочої сили та небезпечного середовища для роботи через військові дії, треба на чомусь економити, а інновації – не єдина стаття, де підприємства економлять.

До вище названих проблем, створених війною, необхідно додати й ті, які залишилися у спадок нашому інноваційному сектору із довоєнних часів, зокрема: політична ситуація всередині країни, яка є визначальним фактором для формування сприятливого інвестиційного клімату для створення інновацій; відсутність нормативно-законодавчої бази, розвиненої інституційної структури та ефективної інноваційної інфраструктури для інноваційного підприємництва; слабка інноваційна основа для різних галузей економіки, наприклад для відновлюваних джерел енергії та органічного виробництва; надмірне завантаження внутрішнього ринку закордонними компаніями, фокус на розвиток IT-аутсорсингу, що призводить до відтоку грошових потоків в інші країни; відсутність підґрунтя для розвитку інноваційної IT-індустрії; втрата трудового та наукового потенціалу через відсутність ефективної системи стимулювання й підтримки наукових інститутів та їх партнерської співпраці з реальним сектором економіки; низька активність у впровадженні

екологічних інновацій, стратегій та програм, що гальмує розвиток вітчизняних екологічних продуктів [3].

Відтак, зважаючи на умови воєнного стану, перспективи відновлення та модернізації промисловості України, стратегічним завданням інноваційного розвитку вітчизняних підприємств має стати забезпечення лідерських позицій України у розвитку інноваційної діяльності не лише у металургії та машинобудуванні, але й в оборонно-промисловому комплексі з прискореним впровадженням інновацій у військові оборонні технології, кібербезпеку, захист об'єктів критичної інфраструктури, створення екологічних інновацій та нових будівельних матеріалів нового покоління, розробку та впровадження нових цифрових технологій у різні сфери соціально-економічного життя. При цьому також особливу цінність, вважаємо, мають становити розробки подвійного призначення, які згодом можуть бути успішно використані у мирних цілях в різних галузях економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бай С., Єлісєєв В. Інноваційні зміни як спосіб вижити в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу : тези доповідей XIV Міжнародного бізнес-форуму (Київ, 23 берез. 2023 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Державний торговельно-економічний ун-т, 2023. – С. 16-17 – URL: DOI: https://doi.org/10.31617/k.knute.2023-03-23

2. Соболевська Леся Інновації під час війни не на часі? [Електронний ресурс] // За результатами «Нового щомісячного опитування підприємств». Міжнародного фонду «Відродження», Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. – Київ : 29 травня 2022 року – URL: https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/

3. Ковальчук В. М. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки [Електронний журнал] // Економіка та суспільство – Випуск 58, 2023. – URL: DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33